

KS. JANUSZ GREŻLIKOWSKI

EWOLUCJA NAUCZANIA KOŚCIOŁA NA TEMAT KARY ŚMIERCI W XX ORAZ XXI WIEKU

W związku z opublikowaniem 1 sierpnia 2018 r. opracowanego przez Kongregację Nauki Wiary i zaaprobowanego przez papieża Franciszka nowego brzmienia numeru 2267 Katechizmu Kościoła katolickiego na temat kary śmierci¹, który stwierdza, że „Kościół w świetle Ewangelii naucza, że kara śmierci jest niedopuszczalna, ponieważ jest zamachem na nienaruszalność i godność osoby ludzkiej oraz postanawia stanowczo działać na rzecz jej zniesienia”², pojawiły się w mediach świeckich i kościelnych różne dyskusje, komentarze, wyjaśnienia, a nawet kontrowersje. Kongregacja Nauki Wiary w specjalnym liście skierowanym do biskupów całego świata wyjaśniła powody zmian, podkreślając w nim rozwój nauki Kościoła w kierunku coraz większej świadomości, iż kara śmierci jako nieodwracalna podważa godność osoby ludzkiej, którą ma również przestępca winien nawet najcięższej zbrodni, a co utwierdza się coraz szerzej w nauczaniu pasterzy i wrażliwości wiernych świeckich. Okoliczność ta skłania do przedstawienia i przybliżenia obecnego nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci, jak też ukazania ewolucji i modyfikacji tego nauczania w dziejach Kościoła.

KS. JANUSZ GREŻLIKOWSKI – dr hab. nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego; profesor UKSW, kierownik Katedry Historii Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; oficjał Sądu Kościelnego Diecezji Włocławskiej; wykładowca prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku i Wyższym Seminarium Duchownym Księża Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim. Autor około 500 prac naukowych i popularnonaukowych, w tym sześciu książek.

¹ Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów dotyczący nowej redakcji n. 2267 Katechizmu Kościoła Katolickiego na temat kary śmierci*, MDWł, 101(2018), nr 9, s. 942–947.

² Stolica Apostolska, *Zmiana nauczania na temat kary śmierci*, MDWł, 101(2018), nr 9, s. 942.

1. Wyjaśnienia terminologiczne

Dyskusje i kontrowersje, jakie pojawiają się na temat nauczania Kościoła co do kary śmierci, wymagają najpierw wyjaśnienia pewnych podstawowych pojęć odnoszących się do Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, autentycznego nauczania tego urzędu i samego pojęcia kary śmierci.

Urząd Nauczycielski Kościoła w znaczeniu przedmiotowym oznacza stałe zadanie autentycznej interpretacji słowa Bożego, spisane lub przekazane przez Tradycję. W znaczeniu podmiotowym stanowią go papież i kolegium biskupów. Urząd ten uosobiony przez kolegium biskupów w ścisłej jedności z papieżem jest autorytetem, który w sposób wiążący i możliwy do zrealizowania dla całego Kościoła przekazuje jedno rozumienie wiary Kościoła. Papież lub kolegium biskupów wykonują je autorytatywnie w imieniu Jezusa Chrystusa pod natchnieniem Ducha Świętego (KKK, n. 24–25). Magisterium zatem wyklada, rozwija i aktualizuje w coraz to nowych warunkach historycznych orędzie zbawcze Jezusa Chrystusa; depozyt wiary powierzony przez Chrystusa Pana – mając pomoc Ducha Świętego – strzeże, dogłębnie bada, wiernie głosi i wyklada, a prawo to nadane Kościołowi przez Chrystusa jest niezależne od jakiegokolwiek władzy ludzkiej³.

To autentyczne nauczanie ze względu na formę może być zwyczajne albo uroczyste. Nauczanie zwyczajne ma miejsce wówczas, gdy naucza papież lub biskupi rozproszeni w świecie nauczają w jedności z papieżem wszystkiego, co przykazał zachowywać Chrystus (por. Mt 28, 18–20). Nauczanie uroczyste natomiast to nauczanie papieża *ex cathedra* lub kolegium biskupów na soborze powszechnym. Autentyczne nauczanie ze względu na treść też nazywane jest zwyczajnym wtedy, gdy głoszonej nauki nie przedstawia się w sposób definitywny. Definitywny wykład prawd wiary, co do których istniały wątpliwości, ma charakter dogmatyczny. Może być sprawowane przez: 1) kolegium biskupów na soborze powszechnym; 2) przez papieża, gdy przemawia *ex cathedra*, czyli jako najwyższy pasterz i nauczyciel wiernych; 3) przez biskupów rozproszonych po świecie, gdy jednomyślnie z papieżem nauczają, że dane określenie należy przyjąć z posłuszeństwem wiary jako definitywnie obowiązujące. Nauczanie nadzwyczajne w każdej z tych form jest nieomyślne, jeżeli Urząd

³ Por. kan. 747 § 1 KPK; zob. Jan Paweł II, List apostolski motu proprio *Ad tuendam fidem* (18 V 1998), AAS, 90(1998) s. 457–461; OsRomPol, 19(1998), nr 10, s. 13–19.

Nauczycielski Kościoła wyraźnie to stwierdzi. Należy dodać, że Biskup Rzymu na mocy swego urzędu pasterza i nauczyciela wszystkich wiernych, swą najwyższą apostołską władzą określa zobowiązującą cały Kościół naukę w sprawach wiary oraz moralności i dzięki opiece Bożej cieszy się charyzmatem nieomylności (*infallibilitate in magisteria*) w definiowaniu nauki wiary i obyczajów. Takie orzeczenia papieża są nienaruszalne same z siebie, nie na mocy zgody Kościoła, ale jako ogłoszone z pomocą Ducha Świętego. Nie potrzebują niczyjej aprobaty i nie dopuszczają odwoływania się do niczyjego sądu⁴.

Kościółowi przysługuje ponadto zawsze i wszędzie prawo głoszenia zasad moralnych, także w odniesieniu do porządku społecznego oraz do wypowiedania własnego sądu o wszystkich sprawach ludzkich, na ile domagają się tego podstawowe prawa osoby ludzkiej i zbawienie ludzi⁵.

Jeżeli chodzi o karę śmierci, to jest ona sankcją ustanawianą i wymierzaną przez kompetentną władzę świecką. Polega na pozbawieniu życia człowieka winnego dokonania ciężkiej zbrodni przeciw społeczności. Jest to zatem najwyższy środek represji karnej, za pomocą którego dokonuje się eliminacji ze społeczeństwa sprawcy zamachu na najcenniejsze dobra i wartości człowieka. W Polsce najwyższy wymiar kary stosowany był nieprzerwanie od początków państwa polskiego. Została ona zniesiona 1 września 1998 r. przez nowo wprowadzony kodeks karny z 1997 r. i zastąpiona przez dożywotnie pozbawienie wolności⁶. Należy podkreślić, że kara śmierci jest obca kanonicznemu systemowi prawa karnego. Nie znajdujemy jej w żadnym katalogu kościelnych sankcji karnych, jak długa jest historia Kościoła katolickiego.

2. Zarys nauczania w ciągu wieków

Pierwsza znana wypowiedź Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci pochodzi z pierwszej połowy V wieku chrześcijaństwa. Zawiera ją list apostołski papieża Innocentego I (401–417) *Consulenti tibi* z 20 lutego 405 r., adresowany do Eksuperiusza, biskupa Tuluzy, który miał wątpliwość, czy jest rzeczą godziwą, by chrześcijanie wydawali wyroki śmierci na swoich bliźnich. Papież udziela autorytatywnej odpo-

⁴ Por. kan. 749 § 1 KPK.

⁵ Por. kan. 747 § 2 KPK.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U., 1997, nr 88, poz. 553; zob. A. Bentkowski, *Czy nowy kodeks karny bez kary śmierci?*, „Palestra”, 38(1994), nr 7–8, s. 130–131.

wiedzi, z której jasno wynika, że 1) sprawujący rządy w państwie mają z prawa Bożego (Rz 13, 4) władzę do wymierzania kary śmierci winnym przestępstw; 2) chrześcijanin wyposażony w tę władzę może jako sędzia świecki godziwie orzekać karę śmierci za czyny zawinione; 3) nie wolno pozbawiać chrześcijanina udziału we wspólnocie wiernych (*communio*) dlatego, że zgodnie z prawem Bożym wydał wyrok śmierci na swojego bliźniego⁷.

Kolejnych wyjaśnień w sprawie stosowania kary śmierci dostarczył Kościołowi na przełomie XII i XIII wieku papież Innocenty III (1198–1216). Ogłosił on, że „władza świecka może bez grzechu śmiertelnego orzekać wyroki śmierci, byleby w dążeniu do należynej zapłaty nie kierowała się nienawiścią, lecz rozsądkiem, i nie była pochopna, lecz rozważna”. Tym samym zostały określone wymogi, które powinien spełniać sędzia świecki wymierzający karę śmierci. Wciąż jednak brakowało odpowiedzi na pytanie, w jakich okolicznościach wymiar tej kary jest dozwolony z prawa Bożego lub naturalnego. Próbując odpowiedzieć na to pytanie, kierowano się interpretacją tekstu Listu św. Pawła do Rzymian (Rz 13, 1–14)⁸, którego autentyczną interpretację dał Sobór Laterański IV (1215), wyraźnie uznając wyłączną kompetencję władzy świeckiej w zakresie wymiaru kary śmierci. Jednocześnie sobór ten zakazał jakiegokolwiek udziału osób duchownych w postępowaniu sądowym, jeżeli miało ono na celu wydanie wyroku śmierci⁹.

⁷ A. Kokoszka, *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*, <http://www.currenda.diecezja.tarnow.pl/archiwum/2-97/o-3.htm> [21.10.2018].

⁸ „Każdy niech będzie poddany władzom, sprawującym rządy nad innymi. Nie ma bowiem władzy, która by nie pochodziła od Boga, a te, które są, zostały ustanowione przez Boga. Kto więc przeciwstawia się władzy, przeciwstawia się porządkowi Bożemu. Ci zaś, którzy się przeciwstawili, ściągną na siebie wyrok potępienia. Albowiem rządzący nie są postrachem dla uczynku dobrego, ale dla złego. A chcesz nie bać się władzy? Czyń dobrze, a otrzymasz od niej pochwałę. Jest ona bowiem dla ciebie narzędziem Boga (prowadzącym) ku dobremu. Jeżeli jednak czynisz źle, lękaj się, bo nie na próżno nosi miecz. Jest bowiem narzędziem Boga do wymierzania sprawiedliwej kary temu, który czyni źle”.

⁹ Kanon 18 Soboru Laterańskiego IV stwierdzał: „Żadnemu duchownemu nie wolno zalecać albo wymierzać wyroku śmierci (*sententiam sanguinis*). Powinien natomiast zabiegać, aby nie wymierzano wyroków śmierci, a tam, gdzie się je wymierza, wstawiać się (za złościami). Natomiast temu, kto przy okazji naruszenia rozporządzenia ośmielił się wyrządzić jakąś szkodę kościołom lub osobom kościelnym, należy wymierzyć celem zadośćuczynienia cenzurę kościelną. Żadnemu duchownemu nie wolno także pisać lub dyktować pism skazujących na śmierć. Dlatego też w kuriach panujących tego rodzaju zajęcie ma być powierzane nie duchownym, lecz świeckim”. – *Conciliarum oecumenicorum decreta*, Bologna 1973, s. 143; *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tekst grecki, łaciński, polski, t. 3, Kraków 2005, s. 67–68.

Problem kary śmierci podjął również Sobór Trydencki (1545–1563). Zaaprobowany 22 września 1566 r. przez papieża Piusa V (1566–1572). Katechizm, nazwany później Katechizmem trydenckim lub rzymskim, w rozdziale XXXIII, w kontekście rozważań nad treścią piątego przykazania Dekalogu, określił szczegółowo czyny, które nie stanowią naruszenia przykazania „Nie zabijaj”. Katechizm wymieniał cztery takie czyny: 1) zabicie z polecenia władzy publicznej osądzonego i skazanego zbrodniarza zagrażającego życiu niewinnych ludzi; 2) zadanie śmierci wrogowi podczas sprawiedliwej wojny; 3) przypadkowe zabójstwo; 4) zabicie niesprawiedliwego agresora w obronie własnej¹⁰.

Przesłanie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła zawarte w Katechizmie było jasne i jednoznaczne. Zabicie człowieka z polecenia władzy publicznej nie jest grzechem, gdy ofiarą zabójstwa jest człowiek winny i czyn ten został dokonany w okolicznościach wyłączających winę wspomnianej władzy. Za takie zaś okoliczności Kościół uznał te, które warunkują zaistnienie uprawnionej obrony, a ściślej mówiąc pomocy koniecznej ze strony władz publicznych. Do takich okoliczności należała: potrzeba ochrony życia niewinnych ludzi, powierzonych opiece rządzących, a zagrożonych niesprawiedliwą agresją ze strony innych członków danej społeczności lub jej wrogów zewnętrznych. W ten sposób Kościół określił granice niekwestionowanej władzy „życia i śmierci”, a pośrednio wskazał, że władza publiczna może z prawa Bożego grozić karą śmierci i wykonywać ją, bez naruszenia piątego przykazania Dekalogu, ale tylko i wyłącznie w sytuacji pomocy koniecznej.

Należy zauważyć, że w tamtym czasie i na tym etapie rozwoju doktryny na temat kary śmierci Urząd Nauczycielski Kościoła nie sięgnął do znanej wówczas argumentacji św. Tomasza z Akwinu, który stwierdzał: „zabicie złoczyńcy jest czynem dozwolonym, jeżeli jest to konieczne dla dobra wspólnego. Stąd też wykonanie tego czynu należy wyłącznie do tego, komu została powierzona opieka nad społecznością. Podobnie, jak wyłącznie do lekarza, któremu została powierzona troska o całe ciało, należy decyzja o odcięciu organu dotkniętego gangreną”¹¹. Można zatem powiedzieć, że Kościół zdystansował się nie tylko od głoszonej przez św. Tomasza zasady, że jednostka ma się do społeczności tak, jak część

¹⁰ *Katechizm Rzymski z dekretu S. Koncilium Trydenckiego za rozkazem s. Piusa V Papieża po łacinie wydany, na polski język [...] przetłumaczony [...]*, Wilno 1762, rozdz. XXXIII, par. 1.

¹¹ J. Jasiński, *Kościół wobec kary śmierci*, „Państwo i Prawo”, 50(1995), z. 7, s. 59; por. Kokoszka, *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*

do całości, której powinna służyć i być jej podporządkowana, lecz także od możliwości wykorzystania instytucji prawnej zwanej „stanem wyższej konieczności” do uzasadnienia stosowania kary śmierci.

Analizując skrótowo przytoczone nauczanie Kościoła na temat kary śmierci do czasów pontyfikatu papieża Jana Pawła II, należy stwierdzić, że Kościół uważał karę śmierci za usprawiedliwiony sposób karania przestępców i chronienia społeczeństwa. Nauka ta wynikała wprost z przekonania o tym, że władza pochodzi od Boga, a skoro tak jest, to w Jego imieniu ma prawo decydować nawet o pozbawieniu życia przestępcy, który dopuścił się zbrodni. Jeśli Bóg ma prawo odbierać życie, to państwo, w uzasadnionym i koniecznym przypadku, także może to uczynić¹².

Od czasów Jana Pawła II można dostrzec wyraźny dystans do tej kary przy jednoznacznym deklarowaniu, że nie jest ona sama w sobie zła.

3. Współczesne enuncjacje i nauczanie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci

Po wyjaśnieniach Katechizmu trydenckiego co do możliwości stosowania kary śmierci, dopiero po ponad czterystu latach Urząd Nauczycielski Kościoła podjął się określenia depozytu wiary w kwestii kary śmierci. Uczynił to za pontyfikatu papieża Jana Pawła II, najpierw w Katechizmie Kościoła katolickiego promulgowanym 25 czerwca 1992 r.¹³, a później w encyklice o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego *Evangelium vitae* ogłoszonej przez papieża Jana Pawła II 25 marca 1995 r.

3.1. Katechizm Kościoła katolickiego

W numerze 2266 Katechizmu, poświęconym piątemu przykazaniu Dekalogu, znajdujemy zapis: „Ochrona wspólnego dobra społeczeństwa domaga się unieszkodliwienia napastnika. Z tej racji tradycyjne nauczanie Kościoła uznało za uzasadnione prawo i obowiązek prawowitej władzy publicznej do wymierzania kar odpowiednich do ciężaru przestępstwa, nie wykluczając kary śmierci w przypadkach najwyższej wagi. Z analogicznych racji sprawujący władzę mają prawo użycia broni w celu odparcia napastników zagrażających państwu, za które ponoszą odpowiedzialność”. Dalej Katechizm wyjaśnia cel karania, stwierdzając: „pierwszym celem kary jest naprawienie nieporządku wywołanego

¹² Jasiński, *Kościół wobec kary śmierci*, s. 57.

¹³ KKK, n. 2266 i 2267.

przez wykroczenie. Gdy kara jest dobrowolnie przyjęta przez winowajcę, ma wartość zadośćuczynienia. Ponadto, kara ma na celu ochronę porządku publicznego i bezpieczeństwa osób. Wreszcie, kara ma wartość leczniczą; powinna – w miarę możliwości – przyczynić się do poprawy winowajcy” (KKK, nr 2266). Katechizm zamieszcza również zasadę moralną, sformułowaną na użytek prawowitej władzy publicznej, odpowiedzialnej za stosowanie kary śmierci, wyjaśniając: „Jeżeli środki bezkrwawe wystarczają do obrony życia ludzkiego przed napastnikiem i do ochrony porządku publicznego oraz bezpieczeństwa osób, władza powinna stosować te środki, gdyż są bardziej zgodne z konkretnymi uwarunkowaniami dobra wspólnego i bardziej odpowiadają godności osoby ludzkiej” (KKK, nr 2267)¹⁴.

Sformułowania katechizmowe dotyczące kary śmierci zostały wkomponowane w całość rozważań i nauczania na temat uprawnionej obrony, po wyjaśnieniu, że piąte przykazanie Boże zakazuje zamierzonego zabójstwa niewinnego człowieka¹⁵ i przypomnieniu danego przez Chrystusa zakazu gniewu, nienawiści i odwetu oraz nakazu miłości nieprzyjaciół¹⁶. Fakt takiego usytuowania wskazanych sformułowań doktrynalnych stanowi podkreślenie jednoznacznego stanowiska Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, który współcześnie wyraźnie deklaruje, że prawowite władze publiczne mają moralne prawo posługiwania się karą śmierci tylko w sytuacji uprawnionej obrony. Katechizm wyjaśnia, że uprawniona obrona dotyczy osób i społeczności i obejmuje swoim zakresem zarówno uznawaną powszechnie instytucję prawną koniecznej obrony, jak i tzw. pomoc konieczną. Pierwsza wchodzi w grę, gdy ktoś staje w obronie dobra własnego; druga, gdy ktoś broni cudzego dobra indywidualnego lub dobra wspólnego społeczności. O tę drugą postać uprawnionej ochrony chodzi w przypadku interwencji prawowitej władzy publicznej (państwa).

Z treści numerów 2263–2267 Katechizmu wydanego w 1992 r. i kontekstu usytuowania instytucji uprawnionej pomocy koniecznej wynika, że według Urzędu Nauczycielskiego Kościoła tę obronę w przypadku władz publicznych uzasadnia wyłącznie bezprawny zamach na dobro wspólne społeczeństwa, skonkretyzowane jako ludzkie życie i porządek publiczny oraz bezpieczeństwo osób i państwa. Jednakże zadanie śmierci

¹⁴ Por. Kokoszka, *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*

¹⁵ Zob. KKK, n. 2261.

¹⁶ Zob. tamże, n. 2262.

napastnikowi za zamach na konkretne dobra jest moralnie dozwolone (godziwe) tylko wówczas, gdy ich obrona jest bezwzględnie konieczna dla zachowania życia ludzi będących ofiarami agresji. Stąd też z punktu widzenia Kościoła nie można powołać się na pomoc konieczną celem usprawiedliwienia wymiaru kary śmierci, jeżeli przedmiotem działania, którego skutkiem jest śmierć napastnika, nie byłaby przynajmniej pośrednia obrona niewinnego człowieka, względnie niewinnych ludzi i jeżeli do unieszkodliwienia agresora nie wystarczą bezkrwawe środki.

Zapis katechizmowy oznacza, że jakakolwiek pomoc konieczna jest moralnie dozwolona w przypadku wszelkich bezprawnych zamachów – bez względu na to, czy pochodzą one od osób poczytalnych, czy też od osób dotkniętych brakiem używania rozumu lub nieodpowiedzialnych karnie za swoje czyny z uwagi na brak winy, np. działających w błędzie co do okoliczności faktycznej, to jednak prawowita władza publiczna podejmująca działania obronne w ramach pomocy koniecznej przeciwko tego rodzaju bezprawnym, bezpośrednim i rzeczywistym zamachom, nie może mieć innej intencji, jak tylko obronę zagrożonych dóbr prawnych, wśród których powinno być życie ludzkie.

Pewną nowością w stanowisku Urzędu Nauczycielskiego Kościoła z 1992 r. w kwestii kary śmierci był wyraźnie negatywny stosunek do kary śmierci jako takiej. Z treści numeru 2266 Katechizmu wynika, że Urząd Nauczycielski Kościoła nie uważał kary śmierci za zgodną z leczniczym celem kary, ponieważ jej wykonanie uniemożliwia poprawę winowajcy. Sformułowanie zaś numeru 2267 nie pozostawia cienia wątpliwości co do tego, że Urząd Nauczycielski Kościoła uważa ją za trudną do pogodzenia z konkretnymi uwarunkowaniami dobra wspólnego i godnością osoby ludzkiej.

3.2. Nauczanie papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI

Analizując ewolucję nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci należy odnotować również nauczanie papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI, które charakteryzuje się zdecydowanym sprzeciwem wobec stosowania kary śmierci.

Najważniejszym dokumentem, w którym Jan Paweł II wypowiedział się na temat kary śmierci jest encyklika *Evangelium vitae*, w której papież porusza tę problematykę aż trzykrotnie.

W rozdziale pierwszym, poświęconym aktualnym zagrożeniom życia ludzkiego, w numerze 27 papież pisze: „Do znaków nadziei trzeba także

zaliczyć fakt, że w wielu kręgach opinii publicznej wzrasta nowa wrażliwość coraz bardziej przeciwna wojnie jako metodzie rozwiązywania konfliktów między narodami i coraz aktywniej poszukująca sposobów powstrzymania – choć «bez użycia przemocy» – uzbrojonych agresorów. W tej samej perspektywie należy widzieć coraz powszechniejszy sprzeciw opinii publicznej wobec kary śmierci, choćby stosowanej jedynie jako narzędzie uprawnionej obrony społecznej; sprzeciw ten wynika z przekonania, że współczesne społeczeństwo jest w stanie skutecznie zwalczać przestępczość metodami, które czynią przestępcę nieszkodliwym, ale nie pozbawiają go ostatecznie możliwości odmiany życia” (EV, n. 27).

Następnie Jan Paweł II wraca do tematu kary śmierci w rozdziale drugim, zatytułowanym *Chrześcijańskie orędzie o życiu*. Refleksja papieża w tym przypadku dotyczy historycznego aspektu kary śmierci. „Trzeba oczywiście przyznać – pisze papież – że w Starym Testamencie ta wrażliwość na wartość życia, choć już tak wyraźna, nie ma jeszcze owej subtelności, wyrażonej w Kazaniu na Górze, czego świadectwem są niektóre aspekty prawodawstwa wówczas obowiązującego, które przewidywało dotkliwe kary cielesne, a nawet karę śmierci. Lecz to ogólne przesłanie, które zostanie udoskonalone przez Nowy Testament, jest stanowczym wezwaniem do uszanowania zasady nienaruszalności życia fizycznego i integralności osobistej” (EV, n. 40).

Trzecia wypowiedź Jana Pawła II na temat kary śmierci znajduje się w trzecim rozdziale encykliki, noszącym tytuł *Nie zabijaj*. Znajdujemy tu cenne dopowiedzenie, którego brakowało w Katechizmie, mianowicie, że pozbawienie życia napastnika, wskutek zastosowania uprawnionej obrony, „należy przypisać samemu napastnikowi, który naraził się na nią swoim działaniem, także w sytuacji, kiedy nie ponosił moralnej odpowiedzialności ze względu na brak posługiwania się rozumem” (EV, n. 56).

Jak można zauważyć, Jan Paweł II wyraża opinię, że problem kary śmierci należy rozważać w perspektywie uprawnionej obrony i jednocześnie umieścić go „w kontekście sprawiedliwości karnej, która powinna coraz bardziej odpowiadać godności człowieka, a tym samym w ostatecznej analizie zamysłowi Boga względem człowieka i społeczeństwa” (EV, n. 56). Następnie papież przechodzi do analizy celów kary jako takiej i stwierdzając, że „władza publiczna powinna przeciwdziałać naruszaniu praw osobowych i społecznych, wymierzając sprawcy odpowiednią do przestępstwa karę, jako warunek odzyskania prawa do korzystania z własnej

wolności” (EV, n. 57). Przy wymiarze kar władza ta nie powinna według Jana Pawła II pomijać faktu, że „dla samego przestępcy kara stanowi bodziec i pomoc do poprawy oraz wynagrodzenia za winy” i „nie sięgać do najwyższego wymiaru, czyli do odebrania życia przestępcy, poza przypadkami absolutnej konieczności, to znaczy, gdy nie ma innych sposobów obrony społeczeństwa. Dzisiaj jednak – stwierdza papież – dzięki coraz lepszej organizacji instytucji penitencjarnych, takie przypadki są bardzo rzadkie, a być może już nie zdarzają się wcale” (EV, n. 58). Po tym jednym z najważniejszych sformułowań, zawartych w omawianej encyklice, odnoszącym się do kary śmierci, Jan Paweł II przypomina tekst zasady podanej w numerze 2267 Katechizmu.

Przytoczone wyżej sformułowania nasuwają pytanie: co nowego pod względem doktrynalnym wnosi do kwestii kary śmierci encyklika Jana Pawła II *Evangelium vitae*, skoro nawet prefekt Kongregacji Nauki Wiary kard. Joseph Ratzinger, podczas prezentacji tej encykliki 30 marca 1995 roku, nie wykluczył przeredagowania tych fragmentów Katechizmu Kościoła katolickiego, które dotyczą kary śmierci? Na pierwszy rzut oka może się wydawać, że zawarte w niej sformułowania nie odbiegają w swojej treści od tez postawionych w Katechizmie Kościoła katolickiego. Tak jednak nie jest. *Evangelium vitae* uwzględnia tak zwane znaki czasów jako punkt odniesienia i pogłębienia teologicznej refleksji Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Należą do nich: coraz powszechniejszy sprzeciw opinii publicznej wobec kary śmierci, coraz powszechniejsze zgłaszanie postulatu jak najdalej idącego ograniczania jej stosowania albo wręcz całkowitego jej zniesienia¹⁷.

Z nauczania Jana Pawła II zawartego w *Evangelium vitae* jasno wynika, że jeżeli prawowita władza publiczna dysponuje skutecznymi bezkrwawymi środkami obrony społeczeństwa przed przestępcami, nie wolno jej, z prawa Bożego, orzekać i wymierzać kary śmierci w sytuacji pomocy koniecznej, a tym bardziej, gdy taka sytuacja nie istnieje. Inaczej mówiąc, władza karania śmiercią, o której mówi św. Paweł w Liście do Rzymian (13, 4), może być stosowana tylko wtedy, gdy w sytuacji bezpośredniego zagrożenia bytu społeczeństwa prawowita władza publiczna nie jest w stanie ochronić go przed przestępcami, egzekwując tylko bezkrwawe środki represji karnej (np. w sytuacjach narzuconych przez działania wojenne, szpiegostwo, terroryzm, zamachy itp.).

¹⁷ Zob. Kokoszka, *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*

Należy zauważyć, że papież nie odrzucił kary śmierci jako takiej, ale postulował jej ograniczenie do przypadków „absolutnej konieczności”. Nie określił jednak, na czym ta „absolutna konieczność” miałaby polegać, wyrażając jedynie przypuszczenie, że „być może” ona współcześnie już nie zachodzi. Można więc powiedzieć, że Jan Paweł II wyraził jedynie swoje osobiste przekonanie co do tego, czy istnieje potrzeba stosowania kary śmierci. Nie odrzucił jednak kary śmierci jako takiej. Przytoczył przy tym słowa Katechizmu Kościoła katolickiego, w którym znajduje się stwierdzenie, wedle którego jeśli wystarczają „środki bezkrwawe”, to należy je stosować, „gdyż są bardziej zgodne z konkretnymi uwarunkowaniami dobra wspólnego i bardziej odpowiadają godności osoby ludzkiej” (KKK, n. 2267). To zdanie wydaje się zawierać już pewną negatywną ocenę kary śmierci i wprowadza nowe nauczanie, w którym jest zawarta sugestia, że kara śmierci uwłacza w jakiś sposób godności ludzkiej, co świadczy o rozwoju i ewolucji doktryny na temat kary śmierci.

W kontekście dyskusji i sporów co do stosowania kary śmierci, papież Jan Paweł II w analizowanej encyklice nie podejmował dyskusji ze zwolennikami czy przeciwnikami kary śmierci, nie opowiadał się po którejś ze stron toczącego się sporu, lecz mocą swego autorytetu apostolskiego sięgał do samych podstaw orędzia chrześcijańskiego poszukując w nim odpowiedzi na pytanie o zasadność orzekania i wykonywania tej kary¹⁸.

Nauczanie zawarte w encyklice *Evangelium vitae* zostało następnie zebrane w *editio typica* Katechizmu Kościoła katolickiego¹⁹. Kara śmierci jest w nim ukazana nieco inaczej niż w Katechizmie z 1992 r., jako kara proporcjonalna do wagi przestępstwa, ale jest usprawiedliwiona jedynie wtedy, „jeśli jest ona jedynym dostępnym sposobem skutecznej ochrony ludzkiego życia przed niesprawiedliwym napastnikiem”, choć w istocie – jak zaznacza Katechizm – „przypadki absolutnej konieczności usunięcia winowajcy są bardzo rzadkie, a być może już nie zdarzają się wcale”²⁰. Takie ujęcie stosunku Urzędu Nauczycielskiego Kościoła do kary śmierci świadczy o rozwoju doktryny kościelnej w tym względzie.

¹⁸ A. Grzeškowiak, *Idea abolicjonizmu na tle współczesnych systemów prawno-karnych*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 249–250.

¹⁹ Łacińska *editio typica* została ogłoszona w 1998 r. Na jej podstawie opracowano ponowne tłumaczenia Katechizmu. W Polsce opublikowano najpierw same *Corrigenda* (poprawki), a w 2002 r. wyd. 2 polskiego tłumaczenia całego Katechizmu.

²⁰ Katechizm Kościoła katolickiego (*editio typica*), n. 2267.

Jan Paweł II oprócz wspomnianych enuncjacji wielokrotnie występował przy innych okazjach przeciwko karze śmierci, odwołując się zarówno do poszanowania godności osoby, jak i do środków, które społeczeństwo posiada, aby bronić się przed przestępcą. W orędziu na Boże Narodzenie w 1998 r. wyraził życzenie, aby „umocniło się na całym świecie poparcie dla stosowanych i pilnie potrzebnych działań, które położą kres karze śmierci”²¹. W roku następnym, podczas pielgrzymki do Stanów Zjednoczonych, powtórzył: „Znakiem nadziei jest coraz powszechniejsze uznanie zasady, że nigdy nie wolno odebrać godności życiu ludzkiemu, nawet jeśli człowiek dopuścił się wielkiego zła. Współczesne społeczeństwo dysponuje środkami, dzięki którym może zapewnić sobie bezpieczeństwo, nie pozbawiając na zawsze przestępców możliwości odmiany życia. Ponawiam wezwanie, które zawarłem niedawno w orędziu na Boże Narodzenie, aby zgodzono się położyć kres karze śmierci – praktyce okrutnej i zarazem niepotrzebnej”²².

Analizując nauczanie Jan Paweł II na temat kary śmierci, nietrudno zauważyć, że za uzasadniony uważał on sprzeciw opinii publicznej wobec kary śmierci. Co więcej, nazywał ruch na rzecz jej zniesienia „znakiem nadziei” i nie ukrywał osobistego przekonania, że współczesne społeczeństwo jest w stanie skutecznie zwalczać przestępczość metodami, które pozbawiają przestępcę możliwości szkodzenia, równocześnie dając szansę na nawrócenie i odmianę życia. Poruszając się w tej optyce, Jan Paweł II zwracał uwagę, że w przypadku uprawnionej obrony w grę wchodzi zarówno prawo do obrony życia, jak i obowiązek nieszkodzenia życiu drugiego człowieka również wtedy, gdy tym człowiekiem jest przestępca. Wyjaśniał, że moralnie niedopuszczalne jest odbieranie życia przestępcy – poza przypadkiem absolutnej konieczności. Tłumaczył, że przypadek taki zachodzi tylko wówczas, gdy nie ma innych sposobów obrony społeczeństwa. Tym samym wyraźnie uznawał, że kryterium usprawiedliwiającym wymierzenie przestępcy kary śmierci w granicach pomocy koniecznej przez prawowitą władzę publiczną jest brak bezkrwawych środków obrony społeczeństwa²³.

Dążenie do zniesienia kary śmierci kontynuował również w swoim nauczaniu papież Benedykt XVI. W przesłaniu na III Światowy Kongres

²¹ Jan Paweł II, *Bóg narodził się dla nas*. Orędzie Urbi et Orbi (25 XII 1998), OsRomPol, 20(1999), nr 2, s. 35 (n. 5).

²² Tenże, *Miłość Serca Chrystusa żąda odpowiedzi*. Msza na stadionie „Trans World Dome” (St. Louis, 27 I 1999), OsRomPol, 20(1999), nr 4, s. 36 (n. 5).

²³ T. Ślipko, *Etyczne aspekty kary śmierci*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 46–47.

Przeciw Karze Śmierci, który odbył się w 2007 r. w Paryżu, stwierdził, że kara śmierci to „nie tylko zamach na życie, ale również obraza godności człowieka”²⁴. W posynodalnej adhortacji apostolskiej *Africae munus* o Kościele w Afryce w służbie pojednania, sprawiedliwości i pokoju, przypomniał „osobom odpowiedzialnym w społeczeństwie o konieczności uczynienia wszystkiego, co możliwe, do wyeliminowania kary śmierci”²⁵. Następnie życzył grupie wiernych, aby ich „rozważania mogły zachęcić do krzewienia inicjatyw politycznych i ustawodawczych w coraz większej liczbie państw na rzecz zniesienia kary śmierci i dalszego postępu w zakresie przestrzegania prawa karnego zarówno w odniesieniu do ludzkiej godności więźniów, jak i skutecznego utrzymania porządku publicznego”²⁶. Wyrażał również nadzieję, że jest coraz więcej inicjatyw, które działają na rzecz całkowitego wyeliminowania stosowania kary śmierci.

Na konieczność zniesienia kary śmierci zwracał też uwagę poszczególnym państwom stały obserwator Stolicy Apostolskiej przy organizacjach międzynarodowych w Wiedniu, prałat Dominique Rezeau, kiedy przemawiał między innymi 4 kwietnia 2000 r. na forum Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) na temat „Prawa człowieka a nieludzkie kary”. Przypomniał wówczas wypowiedzi przeciwko karze śmierci abp. Jeana-Louisa Taurana z watykańskiego Sekretariatu Stanu oraz stałego obserwatora Stolicy Apostolskiej przy ONZ w Nowym Jorku abp. Renato Martino. Zwracał też uwagę na wielokrotne apele Jana Pawła II o zniesienie tej sankcji oraz na jego propozycję, by z okazji Wielkiego Jubileuszu 2000 Roku „na całym świecie doszło do międzynarodowego konsensusu w sprawie zniesienia kary śmierci”²⁷.

4. Modyfikacje wprowadzone przez papieża Franciszka i obowiązująca doktryna

Analiza nauczania Kościoła zawarta w Katechizmie z 1992 r., w edycji typicznej Katechizmu z 1998 r. oraz w nauczaniu papieży Jana Pawła II i Benedykta XVI, a także brak wyraźnego uznania go za nieomyślne, wskazuje jednoznacznie, że nauczanie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła

²⁴ Benedykt XVI, *Przesłanie na III Światowy Kongres Przeciw Karze Śmierci* (3 II 2007), <https://ekai.pl/benedykt-xvi-kara-smierci-obraza-godnosci-czlowieka> [9.11.2018].

²⁵ Tenże, Adhortacja apostolska *Africae munus* (19 XI 2011), Warszawa 2011, n. 83.

²⁶ Tenże, Audiencja ogólna (30 XI 2011), <https://info.wiara.pl/doc/1020255.Benedykt-XVI-jasno-o-karze-smierci> [9.11.2018].

²⁷ Zob. Kokoszka, *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*

na temat kary śmierci jest nauczaniem zwyczajnym i nie ma charakteru nauki definitywnej. Wskazuje też na rozwój świadomości Kościoła co do szacunku należnego każdemu życiu człowieka i jego osobowej godności. Dlatego nie dziwi najnowsza korekta nauczania na temat kary śmierci dokonana przez papieża Franciszka, która zasadniczo zmienia ważną doktrynę Kościoła na temat kary śmierci, stwierdzając, że jest ona niedopuszczalna, ponieważ jest „zamachem na nienaruszalność i godność osoby”²⁸.

Papież Franciszek od samego początku swego pontyfikatu wskazywał na konieczność zmiany doktryny Kościoła na temat kary śmierci. W liście do przewodniczącego Międzynarodowej Komisji Przeciwko Karze Śmierci, w marcu 2015 r. podkreślał, że „dzisiaj kara śmierci jest niedopuszczalna, jakkolwiek poważna byłaby zbrodnia skazanego człowieka”²⁹. W tym samym liście pisał, że kara śmierci, bez względu na sposób jej wykonywania, „oznacza traktowanie okrutne, nieludzkie i poniżające”, dlatego należy ją odrzucić „ze względu na wadliwą wybiórczość systemu karnego i możliwość wystąpienia błędu sądowego”³⁰. W przesłaniu na odbywający się w 2016 r. w Oslo VI Światowy Kongres Przeciw Karze Śmierci nauczał, że „istotnie w dzisiejszych czasach, kara śmierci jest nie do przyjęcia, niezależnie od tego, jak poważna byłaby zbrodnia osoby skazanej. Jest ona zniewagą wobec nienaruszalności życia i godności osoby ludzkiej. Ponadto jest ona sprzeczna z Bożym zamysłem dla poszczególnych ludzi i społeczeństw, a także z Jego miłosierną sprawiedliwością. Nie odpowiada też ona celowi kary. Nie oddaje sprawiedliwości ofierze, lecz promuje zemstę. Przykazanie «Nie zabijaj» ma absolutną wartość i stosuje się zarówno do niewinnego, jak i winnego”³¹. Zauważał również, że trwający od 8 grudnia 2015 r. do 20 listopada 2016 r. Nadzwyczajny Rok Miłosierdzia stanowi stosowną okazję do szerzenia na całym świecie coraz pełniejszego poszanowania dla życia i godności każdego człowieka. „Nie wolno zapominać, że

²⁸ <https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,35164,nowe-zapisy-w-katechizmie-kosciola-katolickiego-papiez-zmienil-wazna-doktryne.html> [3.11.2018].

²⁹ Franciszek, pap., *Porażka dla państwa prawa*. List do przewodniczącego Międzynarodowej Komisji Przeciwko Karze Śmierci (20 III 2015), *OsRomPol*, 36(2015), nr 3–4, s. 32.

³⁰ Tamże.

³¹ Franciszek, pap., *Przesłanie na odbywający się w 2016 r. w Oslo VI Światowy Kongres Przeciw Karze Śmierci*, <https://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/aktualnosci-papieskie/art.,4469,mocne-slowa-papieza-franciszka-ws-kary-smierci.html> [9.11.2018].

nienaruszalne i nadane przez Boga prawo do życia przysługuje również zbrodniarzom”³². To samo przesłanie wystosował papież Franciszek do Organizacji Narodów Zjednoczonych i ponawiał je kilka razy, wzywając i odwołując się do sumień tych, którzy rządzą, aby wypracowali międzynarodowy konsens dla wycofania kary śmierci³³.

W tym kontekście papież Franciszek wezwał w swoim przemówieniu z okazji 25. rocznicy ogłoszenia konstytucji apostolskiej *Fidei depositum*, na mocy której Jan Paweł II ogłosił Katechizm Kościoła katolickiego, do rewizji sformułowania Katechizmu na temat kary śmierci, tak aby lepiej zrozumieć rozwój doktryny, który się dokonał odnośnie do tego zagadnienia w ostatnim czasie³⁴. Papież wskazał, nawiązując do encykliki Jana Pawła II *Evangelium vitae*, że rozwój doktryny na temat kary śmierci opiera się przede wszystkim na coraz jaśniejszej świadomości Kościoła co do szacunku należnego każdemu życiu ludzkiemu³⁵, jak też stwierdził, że „niezależnie od tego, jak poważne mogłoby być popełnione przestępstwo, kara śmierci jest niedopuszczalna, ponieważ wymierzona jest w nietykalność i godność osoby ludzkiej”³⁶.

Prace Kongregacji nad nowym brzmieniem numeru 2267 Katechizmu Kościoła katolickiego na temat kary śmierci, zaaprobowane przez papieża Franciszka, ogłosiła Kongregacja Nauki Wiary 1 sierpnia 2018 r. Nowa redakcja brzmi: „Wymierzanie kary śmierci, dokonywane przez prawowitą władzę, po sprawiedliwym procesie, przez długi okres czasu było uważane za adekwatną do ciężaru odpowiedzialności na niektóre przestępstwa i dopuszczalny, choć krańcowy i drastyczny, środek ochrony dobra wspólnego. Dziś coraz bardziej umacnia się świadomość, że osoba nie traci swej godności nawet po popełnieniu najcięższych przestępstw. Co więcej, rozpowszechniło się nowe rozumienie sensu sankcji karnych stosowanych przez państwo. Ponadto, zostały wprowadzone skuteczniejsze systemy ograniczania wolności, które gwarantują należyłą obronę obywateli,

³² Tenże, *Misericordiae vultus. Bulla ustanawiająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia* (11 IV 2015), OsRomPol, 36(2015), nr 5, s. 8–9.

³³ Tenże, *Nikt nie może być wykluczony. Wizyta w nowojorskiej siedzibie ONZ* (25 IX 2015), OsRomPol, 36(2015), nr 10, s. 39–43.

³⁴ Tenże, *Przemówienie do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Ewangelizacji* (11 X 2017), OsRomPol, 38(2017), nr 11, s. 12.

³⁵ EV, n. 9: „Nawet zabójca nie traci swej osobowej godności i Bóg sam czyni się jej gwarantem”.

³⁶ Franciszek, pap., *Przemówienie do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Ewangelizacji*, s. 12.

a jednocześnie w sposób definitywny nie odbierają skazańcowi możliwości odkupienia win. Dlatego też Kościół w świetle Ewangelii naucza, że kara śmierci jest niedopuszczalna, ponieważ wymierzona jest w nietykalność i godność osoby ludzkiej i postanawia stanowczo i z determinacją angażować się i działać na rzecz jej zniesienia na całym świecie”.

W obszernym liście skierowanym przez Kongregację do biskupów wyjaśnione są szczegółowo motywy całkowitej zmiany brzmienia tego punktu w Katechizmie. Najpierw wskazano, że nowa redakcja numeru 2267 mieści się w ciągłości z wcześniejszym Magisterium, prowadząc naprzód konsekwentny rozwój nauki katolickiej. Nowy tekst, idąc za nauczaniem papieża Jana Pawła II w encyklice *Evangelium vitae*, stwierdza, że odebranie życia zbrodniarzowi jako kara za przestępstwo jest niedopuszczalne, ponieważ wymierzone jest w godność człowieka, godność, która nie zostaje utracona nawet po popełnieniu najcięższej zbrodni³⁷. Do tego wniosku dochodzi się również – stwierdza Kongregacja – uwzględniając nowe rozumienie kar stosowanych przez nowoczesne państwo, które muszą być ukierunkowane przede wszystkim na resocjalizację i integrację społeczną przestępcy. Wreszcie, biorąc pod uwagę, że dzisiejsze społeczeństwo ma skuteczniejsze systemy pozbawienia wolności, kara śmierci okazuje się niepotrzebna jako ochrona życia niewinnych ludzi. Oczywiście, nadal aktualny jest ciężący na władzach publicznych obowiązek ochrony życia obywateli, jak zawsze nauczał Nauczycielski Urząd Kościoła i jak potwierdza to Katechizm Kościoła katolickiego w numerach 2265 i 2266³⁸.

Powyższe wyjaśnienia pokazują, że nowe sformułowanie numeru 2267 Katechizmu wyraża autentyczny rozwój doktryny, który nie stoi w sprzeczności z wcześniejszym nauczaniem Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. To wcześniejsze nauczanie można wyjaśnić w świetle podstawowych obowiązków władzy publicznej, by chronić dobro wspólne w sytuacji społecznej, w której sankcje karne są różnie rozumiane i zachodziły w środowisku, w którym trudniej było zapobiec temu, aby przestępca mógł ponownie popełnić swoją zbrodnię³⁹. Obecne ujęcie nauczania na temat kary śmierci wprowadza pewnego rodzaju myślenie socjologiczne

³⁷ Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów dotyczący nowej redakcji n. 2267 Katechizmu Kościoła Katolickiego*, s. 946.

³⁸ Tamże.

³⁹ Por. tamże, s. 946–947.

w imię „zmiany rozumienia” godności osoby ludzkiej. Należy również zauważyć, że w nowej redakcji numeru 2267 Katechizmu dochodzi do głosu świadomość, że niedopuszczalność kary śmierci wyrosła „w świetle Ewangelii”, która „pomaga nam lepiej zrozumieć porządek stworzenia, który Syn Boży przyjął, oczyścił i doprowadził do pełni”⁴⁰. Jest to zmiana niebagatelna, gdyż – jak można zauważyć – dwaj poprzedni papieże, nie będąc zwolennikami kary śmierci, nie odrzucali jej jako z gruntu „nieewangelicznej”. W poprzednim brzmieniu numeru 2267 Katechizmu stwierdzono *expressis verbis*, że kara śmierci, choć niekoniecznie pożądana jako środek penitencjarny, nie jest jako taka niemoralna. Nowe brzmienie przynosi zmianę zasadniczą, gdyż kwestionuje dawne rozumienie stosowania kary śmierci w imię zmiany dzisiejszego rozumienia godności osoby ludzkiej. W imię tej godności stosowanie kary śmierci jest niedopuszczalne.

* * *

Ukazany obraz nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci, szczególnie po Soborze Watykańskim II, wskazuje na rozwój i ewolucję doktryny Kościoła co do podejścia, rozumienia i stosowania kary śmierci. Do Soboru Watykańskiego II, a szczególnie pontyfikatu papieża Jana Pawła II, Kościół uważał karę śmierci za usprawiedliwiony sposób karania przestępców i chronienia społeczeństwa. Od pontyfikatu Jana Pawła II, mimo deklarowania, że nie jest ona sama w sobie niedopuszczalna, Kościół wyraźnie dystansował się od tej kary. Jan Paweł II występował wielokrotnie przeciwko niej, odwołując się zarówno do poszanowania godności osoby, jak i do środków, które społeczeństwo posiada, aby bronić się przed przestępcą. Dążenie do zniesienia kary śmierci kontynuował w swoim nauczaniu papież Benedykt XVI.

Nauczanie Magisterium Kościoła na temat kary śmierci nie miało nigdy charakteru nauki definitywnej, a więc było zwyczajne. Wskazuje jednak na rozwój świadomości Kościoła co do szacunku należnego każdemu życiu człowieka i jego osobowej godności. Dlatego nie dziwi w nauczaniu Kościoła na temat kary śmierci najnowsza korekta, której dokonał papież Franciszek, stwierdzając, że jest ona niedopuszczalna, ponieważ jest „zamachem na nienaruszalność i godność osoby”.

⁴⁰ Tamże, s. 947.

STRESZCZENIE

Opracowanie miało za cel ukazanie ewolucji i modyfikacji nauczania Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci, głównie w XX i XXI wieku. Analiza tego nauczania, szczególnie po Soborze Watykańskim II, wskazuje jednoznacznie na rozwój i ewolucję doktryny Kościoła co do podejścia, rozumienia i stosowania kary śmierci. Do pontyfikatu papieża Jana Pawła II Kościół traktował i uważał karę śmierci za usprawiedliwiony sposób karania przestępców i chronienia społeczeństwa, czyli dopuszczał możliwość stosowania kary śmierci. Nauczano, że skoro Bóg ma prawo odbierać życie, to państwo poprzez prawowitą władzę, w uzasadnionych i koniecznych przypadkach, także może to uczynić.

Od czasów Jana Pawła II można dostrzec wyraźny dystans do stosowania kary śmierci przy jednoznacznym deklarowaniu, że nie jest ona sama w sobie zła. Papież nauczał, że problem kary śmierci należy rozważać w perspektywie uprawnionej obrony i jednocześnie umieścić go w kontekście sprawiedliwości karnej, która powinna coraz bardziej odpowiadać godności człowieka, a tym samym w ostatecznej analizie zamysłu Boga względem człowieka i społeczeństwa. Występował wielokrotnie przeciwko karze śmierci, odwołując się zarówno do poszanowania godności osoby, jak i do środków, które społeczeństwo posiada, aby bronić się przed przestępcą. Dążenie do zniesienia kary śmierci kontynuował również w swoim nauczaniu papież Benedykt XVI.

Nauczanie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła na temat kary śmierci nie miało nigdy charakteru nauki definitywnej. Wskazuje jednak na rozwój świadomości Kościoła co do szacunku należnego każdemu życiu człowieka i jego osobowej godności. Dlatego nie dziwi najnowsza korekta nauczania na temat kary śmierci dokonana przez papieża Franciszka, która zasadniczo zmienia ważną doktrynę Kościoła na temat kary śmierci, stwierdzając, że jest ona niedopuszczalna, ponieważ jest „zamechem na nienaruszalność i godność osoby”.

Słowa kluczowe: kara śmierci, nauczanie Kościoła na temat kary śmierci, Jan Paweł II a kara śmierci, papież Franciszek a kara śmierci.

SUMMARY

The aim of the study was to show the evolution and modification of teaching of the Church's Magisterium on the subject of the death penalty. The analysis of this teaching, especially after the Second Vatican Council, clearly indicates the development and evolution of the Church's doctrine as to the approach, understanding and application of the death penalty. To the pontificate of Pope John Paul II, the Church treated and considered the death penalty a justified way of punishing criminals and protecting society, that is, allowing the use of the death penalty. It was taught that since God has the right to take life, the state, through legitimate authority, in justified and necessary cases, can do so.

From the times of John Paul II, one can see a clear distance to the use of the death penalty, with the unequivocal declaration that it is not in itself evil. The Pope

taught that the problem of the death penalty should be considered in the perspective of legitimate defense and at the same time put it in the context of criminal justice, which should more and more correspond to human dignity, and thus in the final analysis of God's plan for man and society. He repeatedly opposed the death penalty, referring both to respect for the dignity of the person and to the means that society has to defend against the criminal. The efforts to abolish the death penalty were also continued by Pope Benedict XVI in his teaching.

Teaching the Church's Magisterium and popes about the death penalty has never been a definitive teaching. However, he points to the development of the Church's awareness of the respect due to every human life and personal dignity. Therefore, it is not surprising that the latest correction of teaching about the death penalty made by Pope Francis, which fundamentally changes the important Church doctrine on the subject of the death penalty, stating that it is unacceptable because it is „an assault on the inviolability and dignity of the person”.

Key words: death penalty, Church teaching about the death penalty, John Paul II and the death penalty, Pope Francis and the death penalty.

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, Częstochowa 1995.
- Jan Paweł II, List apostolski motu proprio *Ad tuendam fidem* (18 V 1998), AAS, 90(1998), s. 457–461; OsRomPol, 19(1998), nr 10, s. 13–14.
- Jan Paweł II, *Bóg narodził się dla nas*. Orędzie Urbi et Orbi (25 XII 1998), OsRomPol, 20(1999), nr 2, s. 35–36.
- Jan Paweł II, *Miłość Serca Chrystusa żąda odpowiedzi*. Msza na stadionie „Trans Word Dome” (St. Louis, 27 I 1999), OsRomPol, 20(1999), nr 4, s. 35–37.
- Benedykt XVI, *Przesłanie na III Światowy Kongres Przeciw Karze Śmierci*, <https://ekai.pl/benedykt-xvi-kara-smierci-obraza-godnosci-czlowieka> [9.11.2018].
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Africae munus* (19 XI 2011), Warszawa 2011.
- Benedykt XVI, Audiencja ogólna (30 XI 2011), <https://info.wiara.pl/doc/1020255>. Benedykt-XVI-jasno-o-karze-smierci [9.11.2018].
- Franciszek, pap., *Misericordiae vultus. Bulla ustanawiająca Nadzwyczajny Jubileusz Miłosierdzia* (11 IV 2015), OsRomPol, 36(2015), nr 5, s. 4–15.
- Franciszek, pap., *Porażka dla państwa prawa*. List do przewodniczącego Międzynarodowej Komisji Przeciwko Karze Śmierci (20 III 2015), OsRomPol, 36(2015), nr 3–4, s. 32–33.
- Franciszek, pap., *Nikt nie może być wykluczony*. Wizyta w nowojorskiej siedzibie ONZ (25 IX 2015), OsRomPol, 36(2015), nr 10, s. 39–43.
- Franciszek, pap., *Przemówienie do Papieskiej Rady ds. Krzewienia Ewangelizacji* (11 X 2017), OsRomPol, 38(2017), nr 11, s. 12–13.
- Franciszek, pap., *Przesłanie na odbywający się w 2016 r. w Oslo VI Światowy Kongres Przeciw Karze Śmierci*, <https://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/aktualno>

sci-papieskie/art,4469,mocne-slowa-papieża-franciszka-ws-kary-smierci.html [9.11.2018].

Stolica Apostolska, *Zmiana nauczania na temat kary śmierci*, MDWł, 101(2018), nr 9, s. 941–942.

Kongregacja Nauki Wiary, *List do biskupów dotyczący nowej redakcji n. 2267 Katechizmu Kościoła katolickiego na temat kary śmierci*, MDWł, 101(2018), nr 9, s. 942–947.

Codex iuris canonici. Auctoritate Joannis Pauli pp. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

Conciliorum oecumenicorum decreta, Bologna 1973.

Dokumenty Soborów Powszechnych, tekst grecki, łaciński, polski, t. 3, Kraków 2005.

Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.

Katechizm Rzymski z dekretu S. Koncilium Trydenckiego za rozkazem s. Piusa V Papieża po łacinie wydany, na polski język [...] przetłumaczony [...], Wilno 1762.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U., 1997, nr 88, poz. 553.

Bentkowski A., *Czy nowy kodeks karny bez kary śmierci?*, „Palestra”, 38(1994), nr 7–8, s. 130–141.

Grześkowiak A., *Idea abolicjonizmu na tle współczesnych systemów prawno-karnych*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 233–253.

Jasiński J., *Kościół wobec kary śmierci*, „Państwo i Prawo”, 50(1995), z. 7, s. 51–69.

Kokozka A., *Czy Kościół opowiada się za stosowaniem kary śmierci?*, <http://www.currenda.diecezja.tarnow.pl/archiwum/2-97/o-3.htm> [21.10.2018].

Ślipko T., *Etyczne aspekty kary śmierci*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 25–49.

<https://www.deon.pl/religia/kosciol-i-swiat/z-zycia-kosciola/art,35164,nowe-zapisy-w-katechizmie-kosciola-katolickiego-papiez-zmienil-wazna-doktryne.html> [9.11.2018].